

Piotr Jędorowicz

Centralne Muzeum Jeńców Wojennych

ORCID: 0009-0006-2599-4533

DOI: 10.57586/CMJW0023

Rola pamiątek w rekonstrukcji biografii ppor. Stanisława Mistygacza

Słowa kluczowe: polscy jeńcy wojenni, Stanisław Mistygacz, 70. Pułk Piechoty, Oflag II C Woldenberg, nauczyciele w obozach jenieckich

Wstęp

Centralne Muzeum Jeńców Wojennych (CMJW) od momentu założenia tworzy i otacza opieką kolekcję historycznych obiektów związanych przede wszystkim z przetrzymywaniem w obozach jenieckich Wehrmachtu w okresie II wojny światowej żołnierzy Wojska Polskiego, którzy w głównej mierze dostali się do niemieckiej niewoli po wojnie obronnej 1939 r. Zbiór muzealiów tworzą przede wszystkim: korespondencja na urzędowych formularzach jeńców z ich rodzinami; dokumenty, jenieckie znaki tożsamości i fotografie wytworzone w obozach do celów urzędowych i ewidencyjnych; obrazy, rysunki i grafiki będące efektem artystycznego kunsztu jeńców, czy też elementy wyposażenia i oporządzenia żołnierskiego lub przedmioty codziennego użytku, które mogli posiadać przy sobie w czasie niewoli¹. Przez lata pamiątki były przekazywane do zbiorów Muzeum bezpośrednio przez byłych jeńców wojennych lub związane z nimi środowiska kombatanckie. W ostatnim czasie rolę darczyńców przejmują już niemal wyłącznie potomkowie jeńców – dzieci i wnuki, przekazujący zarówno przedmioty, jak i związane z nimi historie. Robią to w ramach akcji prowadzonej pod hasłem „Ocalone pamiątki, zachowana pamięć”.

W ten właśnie sposób, w lutym 2019 r., Barbara Fleszyńska przekazała do zbiorów Muzeum 226 obiektów związanych ze swoim ojcem, ppor. rezerwy Stanisławem Mistygaczem. Podarowane przedmioty, fotografie i dokumenty obejmują lata 1921–1978. Wśród nich znajdują się: egzemplarze jenieckiej korespondencji (listowniki i karty pocztowe na oficjalnych formularzach pocztowych *Kriegsgefangenenpost*), które stanowią zasadniczą część zbioru; kalendarz kieszonkowy na rok 1939 (w którym w czasie wojny obronnej 1939 r. i pierwszych tygodni niewoli S. Mistygacz prowadził notatki), jak również inne przedmioty związane z faktem jego izolacji w obozach jenieckich Wehrmachtu (fotografia rejestracyjna wykonana

1 Zob. więcej nt. kolekcji muzealiów Centralnego Muzeum Jeńców Wojennych (dalej: CMJW): B. Madej, *Przewodnik po zbiorach muzealnych Centralnego Muzeum Jeńców Wojennych w Łambinowicach-Opolu*, Opole 2006.

prawdopodobnie w Oflagu II C Woldenberg, fotografie dokumentujące uroczystości pogrzebowe w tym obozie, fotografie żony i dzieci doręczone za pośrednictwem obozowej poczty do S. Mistygacza, jeniecki znak tożsamości wydany dla niego w Oflagu XI B Braunschweig oraz pochodzący z Oflagu II C Woldenberg indeks słuchacza obozowego kursu zawodowego przeznaczanego dla nauczycieli). Obiekty te zostały zarejestrowane w księgach inwentarzowych muzealiów CMJW.

Do zbiorów Muzeum włączono również pozostałe materiały związane z S. Mistygaczem (powstałe przed 1939 r.), które odnoszą się zarówno do jego życia prywatnego (fotografie rodzinne), pracy zawodowej jako nauczyciela szkół powszechnych (dokumenty związane z kształceniem oraz przebiegiem kariery zawodowej), jak i do służby pełnionej w Wojsku Polskim (dokumenty potwierdzające promocje i awanse, fotografie wykonane podczas szkoleń i ćwiczeń wojskowych). Wyżej wymienione obiekty uzupełnione m.in. o odznaczenia państwowe i wojskowe, czy też fotografie z okresu pracy zawodowej zostały zarejestrowane w zbiorach Muzeum jako materiały uzupełniające, dzięki którym możliwe było zrekonstruowanie losów S. Mistygacza w późniejszym okresie życia, po zakończeniu II wojny światowej i powrocie z niemieckiej niewoli.

Informacje biograficzne

Stanisław Mistygacz urodził się 21 listopada 1903 r. w miejscowości Gana k. Praszki (współcześnie: województwo opolskie), jako jeden z trzech synów Józefa Mistygacza i Julii (Julianny) z domu Koj². Uczestniczył w III powstaniu śląskim jako harcerz (co potwierdza jedynie fotografia z tego okresu)³. W latach 1922–1925 był słuchaczem Państwowego Męskiego Seminarium Nauczycielskiego w Rawiczu, po ukończeniu którego uzyskał świadectwo dojrzałości, uprawniające do objęcia stanowiska nauczyciela tymczasowego w szkołach powszechnych⁴. W roku 1925 rozpoczął pracę w szkole powszechnej w Szadłowicach k. Inowrocławia. Dwa lata później został mianowany nauczycielem w publicznej szkole powszechnej w Droszewie k. Pleszewa. W roku 1929, na własną prośbę, został przeniesiony do Powszechnej Szkoły Męskiej im. Jana Kasprowicza w Pleszewie, gdzie początkowo pracował jako nauczyciel tymczasowy, a od lipca 1930 r. jako nauczyciel stały⁵.

2 Losy ppor. S. Mistygacza zarówno w okresie dwudziestolecia międzywojennego, jak i po zakończeniu II wojny światowej zostały zrekonstruowane przede wszystkim w oparciu o wspomnienia jego córki, utrwalone w formie wywiadu udzielonego pracownikom CMJW w lutym 2019 r. (CMJW, Videoteka, sygn. 137). Uzupełnieniem wywiadu były również informacje biograficzne dotyczące S. Mistygacza, zebrane przez jego córkę i przekazane do zbiorów Muzeum w formie kopii cyfrowej.

3 CMJW, Muzealia, nr inw. CMJW P-488/1.

4 Ibidem, nr inw. CMJW P-500.

5 Archiwum Państwowe w Poznaniu (dalej: AP Poznań), Kuratorium Okręgu Szkolnego Poznańskiego w Poznaniu (dalej: KOSzP), Inspektorat Szkolny – Pleszew, sygn. 53/805/0/2/81, k. 22. Skany

W latach 1934–1935 S. Mistygacz odbył w Warszawie Państwowy Wyższy Kurs Nauczycielski. W okresie międzywojennym kształcił się również w ramach Instytutu Pedagogicznego Związku Nauczycielstwa Polskiego w Warszawie (ukończył go ostatecznie dopiero w 1943 r., będąc wówczas jeńcem wojennym Oflagu II C Woldenberg)⁶.

Dnia 22 grudnia 1934 r. ożenił się z Ludwiką Gelner⁷, nauczycielką języka polskiego w Koedukacyjnej Szkole Wydziałowej/Siedmioklasowej Szkole Żeńskiej im. Królowej Jadwigi w Pleszewie⁸. Z małżeństwa tego na świat przyszło dwoje dzieci – Barbara i Jerzy.

Siedmiomiesięczną służbę wojskową Stanisław Mistygacz odbył w 1925 r. w ramach V kompanii 55. Poznańskiego Pułku Piechoty⁹. W latach 1926–1927 przeszedł 10-miesięczne szkolenie jako kapral w II kompanii Wielkopolskiego Batalionu Szkolnego Piechoty Okręgu Korpusu nr VII w Śremie (późniejszej Szkole Podchorążych Rezerwy Piechoty), zakończone mianowaniem go na stopień plutonowego¹⁰. Jako plutonowy brał udział w ćwiczeniach i szkoleniach wojskowych, obejmujących m.in. naukę obsługi ręcznego karabinu maszynowego Browning wz. 28, wprowadzonego na stan uzbrojenia Wojska Polskiego na początku lat trzydziestych¹¹. Dnia 16 stycznia 1932 r. został mianowany podporucznikiem rezerwy piechoty (ze starszeństwem od 1 stycznia 1931 r. i lokatą nr 504), z przydziałem do 70. Pułku Piechoty stacjonującego w Pleszewie¹².

W czasie wojny obronnej 1939 r. ppor. Stanisław Mistygacz dowodził V kompanią, wchodzącą w skład II batalionu 70. Pułku Piechoty¹³. Jednostka ta wraz z innymi oddziałami Armii „Poznań” walczyła w bitwie nad Bzurą, zmagając się z oddziałami

dokumentów archiwalnych dostępne pod adresem: <https://www.szukajwarchiwach.gov.pl/jednostka/-/jednostka/1189367> [dostęp: 16 VI 2024 r.].

6 J. Olesik, *Oflag II C Woldenberg*, Warszawa 1988, s. 152–153.

7 Moment ten wspominał w trakcie przebywania w niewoli niemieckiej, m.in. w liście z 5 V 1940 r.: „Operowe melodie przyniosły mnie w świat wspomnień warszawskich. Nasz ślub – katedra – Długa” (CMJW, Muzealia, nr inw. CMJW I-5-6311) oraz z 10 I 1944 r.: „Do świąt dołącza się stale nasz osobisty najcudowniejszy dzień 22 XII. W tym roku będziemy obchodzić dziesięciolecie, lecz już wspólnie w gromadce, w serdecznej atmosferze, w najszcześniejszym nastroju” (CMJW, Muzealia, nr inw. CMJW I-5-6398).

8 AP Poznań, KOSzP, Inspektorat Szkolny – Pleszew, sygn. 53/805/0/2/81, k. 25. Skany dokumentów archiwalnych dostępne po adresem: <https://www.szukajwarchiwach.gov.pl/jednostka/-/jednostka/1189367> [dostęp: 16 VI 2024 r.]. Zob. również: <https://dwojkapleszew.pl/historia/> [dostęp: 16 VI 2024 r.].

9 CMJW, Muzealia, nr inw. CMJW P-488/14; nr inw. CMJW P-491/3.

10 Ibidem, nr inw. CMJW P-499/1; nr inw. CMJW P-499/2; nr inw. CMJW P-491/3; nr inw. CMJW P-488/6.

11 Ibidem, nr inw. CMJW P-488/11; nr inw. CMJW P-488/12.

12 Ibidem, nr inw. CMJW P-499/3. Zob. również: „Dziennik Personalny Ministerstwa Spraw Wojskowych” 1932, nr 1, s. 7.

13 L. Głowacki, *17 Wielkopolska Dywizja Piechoty w Kampanii 1939 roku*, Lublin 1969, s. 150.



niemieckiej 8. Armii gen. Johannes Blaskowitza¹⁴. Dnia 11 września 1939 r., w trakcie zaciętych walk o miejscowość Grabiszew, ppor. Stanisław Mistygacz został ranny¹⁵. Z pola bitwy trafił do szpitali polowych i ostatecznie do niemieckiej niewoli.

Fotografia rejestracyjna ppor. Stanisława Mistygacza, jeńca wojennego nr 1590, Oflag II C Woldenberg, 1940 r.
Źródło: CMJW, Muzealia, nr inw. CMJW I-7-3360

W październiku 1939 r. wraz z innymi oficerami Wojska Polskiego przetransportowano go do Oflagu XI B Braunschweig, gdzie został zarejestrowany na liście transportowej polskich jeńców wojennych, sporządzonej dla Wehrmachtauskunftstelle für Kriegerverluste und Kriegsgefangene (Biura Informacyjnego Wehrmachtu ds. Strat Wojennych i Jeńców Wojennych) pod numerem ewidencyjnym 1590¹⁶. W czerwcu 1940 r. przeniesiono go do Oflagu II C Woldenberg, gdzie przebywał aż do momentu ewakuacji obozu w styczniu 1945 r.; 25 stycznia S. Mistygacz opuścił ten oflag i wyruszył w marszu ewakuacyjnym (skierowanym początkowo do Szczecina, a następnie w kierunku X Okręgu Wojskowego Wehrmachtu). Dnia 10 marca 1945 r. wraz z innymi oficerami V batalionu obozu „Zachód” dotarł do Oflagu X D Hamburg-Fischbek, położonego w pobliżu Hamburga (przeznaczonego pierwotnie

14 J. Matusiak, *70 Pułk Piechoty w wojnie w 1939 roku*, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 2005, nr 1, s. 177–195.

15 Kpt. Ludwik Stolarczyk (dowódca II kompanii ciężkich karabinów maszynowych działającej w strukturach II batalionu 70. Pułku Piechoty) opisał to zdarzenie w relacji pochodzącej z 1945 r. (powstałej m.in. na podstawie notatek sporządzonych w czasie niewoli w Oflagu VII A Murnau): „dałem rozkaz dowódcy kompanii, by wykorzystując pożary w Grabiszewie opanował Grabiszew i na południowym skraju lasu okopać się, prowadzić ogień z karabinów maszynowych na [wzgórze – przyp. P.J.] 160,9, a na rozkaz zdobyć stanowiska nieprzyjaciela na północnych stokach 160,9. Dowódca miał bardzo nietęgą minę, jednak rozkaz wykonał. [...] W krótkim czasie dowódca kompanii został ciężko ranny trzema pociskami w pierś, ppor. Syrek objął dowództwo kompanii”. Zob.: Archiwum Instytutu Polskiego i Muzeum im. gen. Sikorskiego w Londynie, Relacje z Kampanii 1939 roku, sygn. B.I.36e, Sprawozdanie kpt. Ludwika Stolarczyka z działań II/70 p.p. w Kampanii Wrześniowej 1939 r., k. 75.

16 CMJW, Wehrmachtauskunftstelle für Kriegerverluste und Kriegsgefangene (dalej: WAsT), sygn. 5494.

dla jeńców belgijskich)¹⁷, a 15 kwietnia 1945 r. został ewakuowany w kierunku Oflagu X C Lübeck. Po trwającym dziewięć dni marszu jeńcy znaleźli się w miejscowości Pöhls, gdzie 3 maja zostali wyzwoleni przez jednostki pancerne armii kanadyjskiej¹⁸. W czerwcu 1945 r. S. Mistygacz powrócił do Polski.

Po zakończeniu wojny S. Mistygacz pracował jako asystent w filii Państwowego Instytutu Higieny Psychiczej w Częstochowie (1948–1949), następnie jako nauczyciel w Państwowym Liceum Pedagogicznym w Tarnowskich Górach (1949–1953), dyrektor Szkoły Podstawowej i Liceum Ogólnokształcącego w Pyskowicach (1953–1954) oraz Liceum Pedagogicznego nr 2 we Wrocławiu (1954–1966). Był również kierownikiem Sekcji Metodyki Kierowania Szkołą w Okręgowym Ośrodku Metodycznym we Wrocławiu¹⁹ (od 1966 r.). Angażował się ponadto w działalność społeczną, m.in. poprzez pracę we wrocławskich poradniach opieki nad matką i dzieckiem, a także w Towarzystwie Świadomego Macierzyństwa. Był również wieloletnim przewodnikiem Polskiego Towarzystwa Turystyczno-Krajoznawczego. Zmarł we Wrocławiu 24 listopada 1978 r., spoczywa na tamtejszym Cmentarzu Grabiszyńskim.

Opis kolekcji i wybranych wątków z biografii Stanisława Mistygacza

Jakkolwiek przedmioty przekazane do zbiorów Muzeum to przede wszystkim obiekty w większości powstałe w okresie przetrzymywania S. Mistygacza w obozach jenieckich Wehrmachtu (o czym będzie mowa poniżej), to warto również wspomnieć o dokumentach i fotografiach pochodzących z okresu dwudziestolecia międzywojennego, które okazały się bardzo pomocne w rekonstrukcji tego okresu życia bohatera niniejszego artykułu. Takim materiałem źródłowym jest 10 fotografii wykonanych podczas kolejnych etapów jego szkolenia i służby w strukturach Wojska Polskiego. Jedną z nich przedstawia S. Mistygacza jako szeregowego 55. Poznańskiego Pułku Piechoty. Zdjęcie zostało wykonane w 1925 r. przed budynkiem koszarowym na terenie garnizonu tej jednostki w Lesznie²⁰. Kolejne powstało prawdopodobnie na terenie Szkoły Podchorążych Rezerwy Piechoty w Śremie i przedstawia absolwentów tej placówki podczas uroczystego zakończenia kursu. Na odwrocie znajdują się podpisy uczestników – elewów, którzy umieścili tam swoje imiona i nazwiska w poszczególnych rubrykach, opisani jako „kaprale” i „plutonowi”²¹.

17 J. Olesik, *Ewakuacja Oflagu II C Woldenberg*, „Rocznik Lubuski” 1986, t. 14, s. 331–342; J. Bohatkiewicz, *Oflag II C Woldenberg*, Warszawa 1971, s. 114; D. Kisielewicz, *Powrót oficerów polskich z niewoli niemieckiej do kraju w latach 1945–1947*, „Łambinowski Rocznik Muzealny” (dalej: „ŁRM”) 2002, t. 25, s. 122.

18 J. Olesik, *Ewakuacja Oflagu II C...*, s. 341; J. Bohatkiewicz, *op.cit.*, s. 114.

19 CMJW, Muzealia, nr inw. CMJW P-491/4.

20 Ibidem, nr inw. CMJW P-488/14.

21 Ibidem, nr inw. CMJW P-488/6.

Pozostałe pamiątki, wytworzone przed 1939 r. dotyczą głównie kolejnych awansów wojskowych S. Mistygacza (na stopień plutonowego, a następnie podporucznika rezerwy). Poznawczo ciekawy jest dokument łączący informacje dotyczące zarówno służby wojskowej, jak i pracy zawodowej. Został on wydany 26 lutego 1927 r. przez Kuratorium Okręgu Szkolnego Poznańskiego, a dotyczy mianowania S. Mistygacza (w tym czasie kaprała w 2. kompanii Szkoły Podchorążych Rezerwy Piechoty w Śremie) z dniem 1 maja 1927 r. na stanowisko tymczasowego nauczyciela w Publicznej Szkole Powszechniej w Droszewie. Na maszynopisie widoczny jest podpis Kazimierza Węgla, naczelnika Wydziału Szkół Powszechnych, stempel Dowództwa Baonu Szkolnego Piechoty Okręgu Korpusu nr VII w Śremie oraz odręczna adnotacja z 8 marca 1927 r., przekazująca decyzję do wiadomości dowódcy Baonu Szkolnego Piechoty w Biedrusku²².

Okres II wojny światowej, kiedy to biografia S. Mistygacza została na trwałe naznaczona przez system obozów jenieckich Wehrmachtu, został udokumentowany różnymi przedmiotami. Jednym z nich jest fotografia wykonana prawdopodobnie w momencie rejestracji jeńca w Oflagu II C Woldenberg, na której widoczny jest S. Mistygacz trzymający przed sobą tabliczkę z wypisanym kredą numerem ewidencyjnym jeńca: 1590/XI B. Według podpisu widniejącego pod fotografią (a sporządzonego prawdopodobnie już po zakończeniu II wojny światowej) w tamtym czasie (czerwiec 1940 r.) ważył on zaledwie 46 kilogramów²³. Innego rodzaju przedmiotem jest jeniecki znak tożsamości, wykonany w Oflagu XI B Braunschweig według oficjalnego wzoru niemieckiego, zachowany w formie połówki metalowej blaszki z oznaczeniem: „Oflag XI B Nr.: 1590”, na której, co ciekawe, umieszczony został również numer ewidencyjny innego jeńca wojennego: 87562 (numer ten został przekreślony)²⁴.



Jeniecki znak tożsamości ppor. Stanisława Mistygacza, jeńca wojennego nr 1590, Oflag XI B Braunschweig, 1939 r.

Źródło: CMJW, Muzealia, nr inw. CMJW II-4-120

22 Ibidem, nr inw. CMJW P-499/1.

23 Ibidem, nr inw. CMJW I-7-3360. Podpis pod fotografią: „Altengrabow filia Dachau 1939 r. Ten numer także na metalowej blaszce na ręce, waga 46 kg”.

24 Ibidem, nr inw. CMJW II-4-120.

Zasadniczą część kolekcji Stanisława Mistygacza stanowią egzemplarze korespondencji jenieckiej (powstałe pomiędzy 1939 a 1944 r.), wysyłanej przez niego z niemieckich oflagów oraz otrzymywanej od rodziny przebywającej w okupowanej Polsce. Karty pocztowe oraz listowniki na oficjalnych niemieckich formularzach pocztowych *Kriegsgefangenenpost*, przeznaczonych dla jeńców wojennych oraz osób z nimi korespondujących, zostały zapisane pismem odręcznym za pomocą ołówka (do czego zresztą zobowiązywało pouczenie wydrukowane na formularzach pocztowych)²⁵. Do zbiorów Muzeum zostały przekazane w sumie 153 tego typu obiekty:

- 79 listowników jenieckich oraz 28 jenieckich kart pocztowych na oficjalnych formularzach *Kriegsgefangenenpost*, wysłanych przez ppor. S. Mistygacza przede wszystkim do żony i dzieci;

- 39 listowników jenieckich oraz dwie jenieckie karty pocztowe na oficjalnych formularzach *Kriegsgefangenenpost*, doręczonych do ppor. S. Mistygacza, zawierających wiadomości przede wszystkim od żony i dzieci;

- potwierdzenie odbioru paczki wysłanej do jeńca wojennego (niezaadresowany formularz), przeznaczone do używania w Oflagu X A Itzehoe lub Oflagu X A Sandbostel²⁶;

- dowód nadania przekazu pocztowego, wysłanego przez S. Mistygacza z Oflagu XI B Braunschweig w lutym 1940 r.²⁷.

Większość z przedstawionych kart pocztowych, czy też listowników, pomimo upływu lat, pozostaje w dobrym stanie, kompletna i stosunkowo łatwa do odczytania (w czym bez wątpienia pomaga charakter pisma nadawców). Kilkanaście obiektów (przede wszystkim dotyczy to listowników jenieckich wysłanych przez żonę i dzieci do S. Mistygacza) uległo procesom destrukcji i zachowały się jedynie ich fragmenty.

Pierwszy listownik jeniecki został napisany przez S. Mistygacza 25 listopada 1939 r.²⁸. Wspominał w nim zarówno o losach żony i dzieci, którzy szczęśliwie przetrwali pierwsze tygodnie wojny, jak i o sprawach bardziej prozaicznych, np. walizce z jego rzeczami osobistymi, która zaginęła w czasie wojennej zawieruchy. Prosił również żonę o przesłanie do obozu paczki ze smalcem, jak też przekazanie informacji o losie mieszkającej w Pleszewie rodziny jednego z jeńców – współtowarzysza niewoli – ppor. Józefa Biernackiego²⁹.

25 Treść pouczenia, które znaleźć można na wielu formularzach *Kriegsgefangenenpost* brzmi następująco: „Deutlich auf die Zeilen schreiben! Pisać tylko ołówkiem, wyraźnie i nad liniami!”.

26 CMJW, Muzealia, nr inw. CMJW I-5-6268.

27 Ibidem, nr inw. CMJW I-5-6414.

28 Ibidem, nr inw. CMJW I-5-6303.

29 Ppor. Józef Biernacki, jeńiec Oflagu XI B Braunschweig i Oflagu II C Woldenberg (numer jeńca: 578/XI B). Stopnie wojskowe oraz numery ewidencyjne jeńców wojennych zostały ustalone na potrzeby niniejszego artykułu w oparciu o dane pochodzące z programu dokumentacyjnego: Straty osobowe i ofiary represji niemieckich pod okupacją niemiecką 1939–1945, <https://straty.pl> oraz Cyfrowej bazy danych

W treści listów (które podlegały kontroli przez obozową cenzurę i pozwalały jeńcom na zapisanie pismem odręcznym jedynie siedmiu linijek tekstu na kartach pocztowych oraz 26 linijek na listownikach) odnaleźć możemy informacje typowe dla korespondencji wysyłanej przez żołnierzy Wojska Polskiego przetrzymywanych w obozach jenieckich Wehrmachtu, tj. pozdrowienia skierowane do bliskich przebywających w okupowanej Polsce, zapytania o ich stan zdrowia i sytuację życiową, jak również prośby o przysyłanie bądź też podziękowania za otrzymane paczki (żywnościowe lub odzieżowe). Atutem korespondencji autorstwa S. Mistygacza jest częste przełamywanie tego schematu i przekazywanie wielu cennych informacji dotyczących m.in. warunków, w jakich jeńcy musieli funkcjonować na co dzień:

Obecnie zimno zatrzymuje nas już coraz dłużej w baraku. Ja jednak dosyć często wychodzę na powietrze, gdyż obawiam się zapalenia oczu od dymu papierosów. Ciężko całe lata żyć w takich warunkach. [...] W ogóle nie mogę sobie już wyobrazić możliwości życia w prawdziwym mieszkaniu, w którym się ma głos, swobodę wietrzenia, ciszę itp.³⁰.

Odnajdujemy tam również informacje o podejmowanej przez jeńców aktywności kulturalnej:

Teatr obozowy wystawił „Bajkę”. Śliczne dekoracje, pomysłowe ilustracje, a kobiety we wspaniałych strojach, naszpikowanych twarzyczkach i nawet o ruchach klasycznych tej płci. Dopiero w tańcach chude kulasy [...] autentyczność zakwestionowały. Kobieta jeszcze nie przestała żyć, choć w fantazji izolowanych³¹.

Innymi przedstawieniami granymi w obozowym teatrze były m.in. *Aida*³² oraz *Damy i huzary*³³. Funkcjonowała również scena kukiełkowa, prezentując *Bajkę wschodnią*³⁴.

W korespondencji znajdziemy także informacje dotyczące wydarzeń społeczno-politycznych, które odbiły się szerokim echem w europejskiej i światowej opinii publicznej. Jedną z takich spraw było odkrycie wiosną 1943 r. w Katyniu masowych grobów zamordowanych oficerów Wojska Polskiego – jeńców obozów specjalnych NKWD:

polskich jeńców wojennych prowadzonej przez CMJW wg danych aktualnych w obu bazach na dzień 31 VII 2024 r.

30 CMJW, Muzealia, nr inw. CMJW I-5-6318.

31 Ibidem, nr inw. CMJW I-5-6328.

32 Ibidem, nr inw. CMJW I-5-6397.

33 Ibidem, nr inw. CMJW I-5-6396.

34 Ibidem, nr inw. CMJW I-5-6408.

Niestety. Katyń to nie fantazja. Z naszego obozu był między innymi kolega z Ostrowa [ppor. Zbigniew Rowiński – przyp. P.J.] jako delegat³⁵. Oglądał tę straszną prawdę i potwierdził. Omówił w szczegółach. Toteż czytam listę straconych z bijącym sercem. Znalazłem już kilku kolegów i znajomych. [...] widzę nazwisko Nidecki Jan (żona w Teheranie) i Grobelny. Nie dowierzam, czytam powtórnie, ale imię: Stefan, ur. 1909 r. Trochę odetchnąłem, choć boleję nad każdym Polakiem, nie tylko rodziną. Nie trać jeszcze nadziei i nie martw się. Na to zawsze jest czas, bo być może, że [ppor. Edmund Grobelny³⁶ – przyp. P.J.] znalazł się w jakiejś wyjściowej sytuacji. W wypadku nieszczęścia, o czym nie mogę myśleć, zapewniam Cię [Wandę Grobelną, żonę ppor. Edmunda Grobelnego – przyp. P.J.] i Wojtkę [Wojciech Grobelny – syn ppor. Edmunda Grobelnego – przyp. P.J.] o mej wydatnej pomocy w zorganizowaniu Wam życia możliwego i wiele serca³⁷.

W korespondencji znalazły się także informacje dotyczące innych oficerów Wojska Polskiego (m.in. z 70. Pułku Piechoty, którzy w 1940 r. zostali przeniesieni do Oflagu II C Woldenberg z oflagów: XVIII A Lienz, XVIII B Wolfsberg i XVIII C Spittal an der Drau), z którymi S. Mistygacz spotkał się w niemieckiej niewoli:

35 Członkami polskiej delegacji, która 17 IV 1943 r. przybyła do Katynia (celem zapoznania się z trwającymi pracami ekshumacyjnymi w miejscu ujawnienia zwłok zamordowanych polskich oficerów) byli m.in.: ppłk. Stefan Mossor, jeńiec Oflagu II E Neubrandenburg (numer jeńca: 1449/1449/Oflag II A); kpt. Stanisław Cyłkowski, jeńiec Oflagu II E Neubrandenburg (numer jeńca: 1272/Oflag XI A); ppor. Stanisław Gostkowski, jeńiec Oflagu II D Gross Born (numer jeńca: 766/II B); kpt. Eugeniusz Kleban, jeńiec Oflagu II D Gross Born (numer jeńca: 48701/Oflag IV A); ppor. Zbigniew Rowiński, jeńiec Oflagu II C Woldenberg (numer jeńca: 1205/XI B); kpt. Konstanty Adamski, jeńiec Oflagu II C Woldenberg (numer jeńca: 902/Oflag XI A). Zob.: *Mord w Lesie Katyńskim. Przesłuchania przed amerykańską komisją Maddena w latach 1951–1952*, t. 1, wybór i oprac. W. Wasilewski, Warszawa 2019, s. 536.

36 Ppor. Edmund Grobelny był mężem Wandy Grobelnej, siostry Ludwika Mistygacz. Urodzony w 1911 r., z wykształcenia inżynier budownictwa lądowego ze specjalnością budowy mostów, przed wybuchem II wojny światowej pracował przy budowie filii Państwowych Zakładów Tele- i Radiotechnicznych w Poniatowej (Centralny Okręg Przemysłowy). W 1935 r. został awansowany na podporucznika rezerwy. W czasie wojny obronnej 1939 r. w nieznanych okolicznościach dostał się do niewoli sowieckiej i trafił do obozu specjalnego NKWD w Kozielsku. Między 3 a 5 IV 1940 r. został przekazany do dyspozycji naczelnika Obwodowego Zarządu NKWD w Smoleńsku (lista wywozowa bez numeru z 2 IV 1940 r., poz. 13, nr akt 2638). Został zamordowany w Katyniu przez funkcjonariuszy NKWD między 4 a 7 IV 1940 r. Zob.: M. Kaczmarek, *Pleszewianie zamordowani w Katyniu*, „Życie Pleszewa” 2009, nr 20, s. 19; Lista wywozowa obozu specjalnego NKWD dla jeńców polskich w Kozielsku, 1940 r. Biblioteka Cyfrowa Ośrodka „Karta”, <https://dlibra.karta.org.pl/dlibra/publication/38205/edition/30984> [dostęp: 7 VII 2024 r.]; *Ubity w Katyni. Księga pamiątki polskich wojennoplennych – uczniów kozielskiego łagieria NKWD, rasstrielanych po rozstrzelaniu Politburo CK WKP(b) 5 marca 1940 roku*, red. A. Gurianov, Moskwa 2015.

37 CMJW, Muzealia, nr inw. CMJW I-5-6388.

„Już poznałem nowy pobyt. Spotkałem tu Janiaka³⁸, A. Witkowskiego³⁹, Szwejka⁴⁰, Smolińskiego⁴¹ i mjr. Błażejewskiego⁴². Mam od nich wiadomości o Pleszewie”⁴³.

Dnia 20 kwietnia 1942 r. do Oflagu II C Woldenberg przybyło 804 oficerów przeniesionych z Oflagu X C Lübeck, zwiększając stan osobowy do 6740 jeńców⁴⁴. Wśród nich był mjr Władysław Józef Legutko⁴⁵, dowódca macierzystego batalionu S. Mistygacza (II batalionu 70. Pułku Piechoty). Informacja dotycząca zmiany stanu osobowego w obozie, jak i relacja z niespodziewanego spotkania (które ożywiło wspomnienia z okresu walk wrześniowych) również znajduje się na kartach korespondencji: „Przybyli do nas nowi znajomi, między innymi dowódca mego baonu, sąsiad ze Słowackiego. [...] Przy spotkaniu [mjr. Legutko – przyp. P.J.] wyrzekł: «miałem obawę, że [...] mógł Pan zostać pod tym stogiem». Dowiedziałem się też o zakończeniu tej historii”⁴⁶.

Dzięki zapiskom pozostawionym na formularzach pocztowych możemy zrekonstruować numery konkretnych bloków koszarowych (w przypadku Oflagu XI B Braunschweig) lub baraków obozowych (w Oflagu II C Woldenberg), w których S. Mistygacz przebywał przez kolejne lata niewoli.

W korespondencji znajdziemy również odniesienia do tego, jak podporucznik wyobrażał sobie dalsze życie po odzyskaniu wolności:

Cieszę się na ucztę przez rączki dzieciątek przygotowaną. Doczekam się. [...] Poznałem kolegę z Lutogniewa. Opisał mi dokładnie tamtejsze warunki. Były całkiem dobre [...] nas obchodziłaby tylko sprawa oświatowa, a z tą wszędzie można się zmieścić. Tyle przestrzeni, sześć pokoi, las w pobliżu, do miasta spacerkiem i trzy pary autobusów. I po roku, dwóch własne auto. Jerzyk nie powiedziałby: «tak mało mam przyjemności». Powiedz mu, że będzie ich miał bardzo dużo, za te czasowe krzywdy powetuje sobie. Od zabaw poprzez [...] wycieczki miejscowe, dalsze⁴⁷.

38 Ppor. Antoni Janiak (numer jeńca: 184/XVIII B), jeńiec Oflagu XVIII B Wolfsberg i II C Woldenberg.

39 Autorowi artykułu nie udało się dotrzeć do danych pozwalających zidentyfikować tożsamość jeńca wojennego.

40 Prawdopodobnie S. Mistygacz miał na myśli ppor. Mariana Szwajkowskiego (numer jeńca: 753/XVIII C), jeńca Oflagu XVIII C Spittal an der Drau i II C Woldenberg.

41 Ppor. Bogdan Smoliński (numer jeńca: 493/XVIII B), jeńiec Oflagu XVIII B Wolfsberg i II C Woldenberg.

42 Mjr Stanisław Błażejewski (numer jeńca: 4185/XVIII A), jeńiec oflagów XVIII A Lienz i II C Woldenberg.

43 CMJW, Muzealia, nr inw. CMJW I-5-6277.

44 J. Olesik, *Oflag II C...*, s. 27–28.

45 Mjr Władysław Józef Legutko (numer jeńca: 75042/X B), jeńiec oflagów X C Lübeck i II C Woldenberg.

46 CMJW, Muzealia, nr inw. CMJW I-5-6358.

47 Ibidem, nr inw. CMJW I-5-6386.

Obok egzemplarzy korespondencji spisanych na formularzach pocztowych *Kriegsgefangenenpost* do zbiorów Muzeum przekazane zostały również dwa listy tradycyjne, sporządzone na zwykłych kartkach papieru. Pierwsza wiadomość pochodzi z września lub października 1939 r., kiedy to S. Mistygacz przebywał w szpitalu polowym w Żychlinie (tam również dostał się do niemieckiej niewoli) i stanowi zapowiedź trwającej blisko sześć lat rozłąki:

Kochana Ludiś! Korzystam z okazji, że z Jarocina zostaje zwolniony członek Czerwonego Krzyża i piszę parę słów, choć nie wiem czy dotrą do Ciebie i czy w ogóle mam do kogo pisać. Bo przecież weszłaś w ucieczkę w ogień, podobnie jak wojsko. W bitwie nad Bzurą zostałem ranny w ramię, łędźwie i udo. Zostałem dobrze zaopatrzony i rany bardzo dobrze mi się goją. Zaczynam chodzić i dobrze się czuję. Początkowo leżałem w szpitalu w Kutnie, potem w Oporowie i tu w szpitalu dostałem się do niewoli. Obecnie leżę w szpitalu w kościele w Żychlinie. [...] Gospodarz się jak możesz, nie przejmuj się i bądź dobrej myśli, a wszystko się ułoży możliwie. [...] Co u Was słychać? Czy w ogóle istniejecie? Całuję Was serdecznie, zawsze kochający Staszek⁴⁸.

Drugi list odnosi się do sytuacji z 1942 r., gdy brat S. Mistygacza – Władysław (u którego zamieszkała po wysiedleniu z Pleszewa Ludwika Mistygacz wraz z dziećmi), został aresztowany przez gestapo (z powodu prowadzenia tajnego nauczania oraz współpracy z Polskim Państwem Podziemnym)⁴⁹. Możemy przypuszczać, że 18 marca 1942 r. został wraz z ok. 300 innymi więźniami z Radomia i Częstochowy wywieziony do obozu koncentracyjnego KL Gross-Rosen⁵⁰. Niedługo potem ppor. Stanisław Mistygacz dowiedział się o aresztowaniu Władysława. Prawdopodobnie wtedy powstał wspomniany list, za pomocą którego starał się nawiązać kontakt z bratem:

Najukochańszy Władku. Wiadomość o twym rozstaniu się z rodziną przeżyłem bardzo głęboko. Odtąd całą duszą i sercem jestem stale przy Tobie. Każdy mój ruch i myśl jest z Tobą związana. Ty już samą siłą woli możesz i musisz przetrwać. Do Neli [Anieli – żona Władysława Mistygacza – przyp. P.J.] pisałem słowa pociechy, nic więcej na razie nie mogę. Upilnuję dla niej i Romusia opiekę, gdyby zaszła potrzeba. Życzę Ci męskiego przetrwania i powrotu w zdrowiu do rodziny. Serdeczne uściski. Stach⁵¹.

48 Ibidem, nr inw. CMJW I-5-6415.

49 <https://www.budziszewice.com.pl/historia-budziszewic/422-wspomnienie-w-70-rocznic-aresztowania-i-mierci-wadysawa-mistygacza-nauczyciela-onierza-wielkiego-patrioty.html> [dostęp: 15 VII 2024 r.].

50 A. Konieczny, *Chronologia transportów i numeracja więźniów w obozie koncentracyjnym Gross-Rosen*, „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka” 1977, nr 1, s. 56.

51 CMJW, Muzealia, nr inw. CMJW I-5-6416.

List powstał w dwóch wersjach językowych: polskiej oraz niemieckiej, spisanych na tej samej kartce. Pod tekstem widoczny jest również nieczytelny fragment (prawdopodobnie) datownika pocztowego oraz odręczna adnotacja o treści: „Konzentrations Konzentrati” [?]. Zachowana niemiecka dokumentacja potwierdza, że Władysław Mistygacz zmarł w obozie koncentracyjnym KL Gross-Rosen 16 sierpnia 1942 r.⁵². Dopiero po upływie kilku miesięcy, w lutym 1943 r. S. Mistygacz poznał prawdę o śmierci brata. To wydarzenie bardzo mocno go doświadczyło, a odczucia z tym związane opisał w jenieckim liście z lutego 1943 r.:

Wreszcie dowiedziałem się dokładnie o śmierci Władka. Proszę mi wybaczyć, ale przed kim mam się z bólu wynurzyć. Nie przypisuję sobie proroczych skłonności, ale jego tragedię przeżyłem od początku. 26 stycznia 1942 r. pisałem: „Jeśli koledy Twoi nie mają paczek skieruj ich do mnie”. Dwóch wysłało i gdy po trzech tygodniach nic nie nadchodziło, mówiłem do tych kolegów: „czuję, że tam coś strasznego się stało”. We śnie i na jawie widywałem go w sytuacji, w jakiej był rzeczywiście. Wciąż byłem zaniepokojony, podenerwowany i straszne widziadła przepełniały mi wyobraźnię, o czym dzieliłem się z kolegą. Następnie Twoja łagodna wzmianka potwierdziła wszystko. Przeżywałem okropne chwile. Każdy kęsek dodatkowy z paczki nie włożyłem do ust bez myśli; gdybym mógł mu to wszystko oddać dla uratowania go. 24 sierpnia 1939 r., gdy już byłem w koszarach pisałem do niego między innymi: „Gdybym nie wrócił zaopiekuj się moją rodziną” A on jeszcze 26 stycznia 1942 r. pisze: „Gdybym w mej pracy stracił zdrowie otocz opieką małego Romualda” [Romuald Mistygacz, syn Władysława – przyp. P.J.]. Zresztą cały ten list pełny troskliwości i serdeczności o Was i o mnie. To jego jakby testament. Moją prośbę podjął. Jego mam w przyszłości wykonać. [...] Przeżycia te dałyby tom przejawów mej psychiki, analiz i refleksji na przyszłość. To daje mi rozkaz do przetrwania, robienia wszystkiego, aby się w zdrowiu utrzymać⁵³.

Obok korespondencji do zbiorów Muzeum trafiło również 14 czarno-białych fotografii (przedstawiających żonę S. Mistygacza wraz z dziećmi), wykonanych w kolejnych miejscach ich pobytu (miejscowościach – Budziszewice oraz Poniatowa) i wysyłanych w latach 1941–1944 do Oflagu II C Woldenberg. Na rewersach fotografii znajdują się stemple cenzury obozowej, stosowane w różnych okresach funkcjonowania tego obozu jenieckiego.

Dzięki wysyłanym do obozu fotografiom S. Mistygacz mógł zorientować się w aktualnej sytuacji bliskich oraz warunkach ich życia w okupowanej Polsce. Zdjęcia pozwalały uczynić rozłąkę z rodziną w kraju mniej bolesną i odrobinę łatwiejszą do przetrwania: „Fotka staje się dokumentem Waszego stanu fizycznego i jakby

52 <https://www.gross-rosen.eu/baza-zmarlych-wiezniow/przeglada-j-baze> [dostęp: 18 VII 2024 r.].

53 CMJW, Muzealia, nr inw. CMJW I-5-6379.

żywym obrazem. Wpatrując się w nią, chwilami zdaje mi się, że obcujemy ze sobą, tworzymy rzeczywistość wspólnotę rodzinną”⁵⁴.

Fotografie służyły również do oswojenia nieprzyjaznej przestrzeni obozowego baraku, pomagając uczynić ją bardziej intymną i osobistą: „Nalepiłem fotki pod łóżkiem mego górnego sąsiada na tzw. moim suficie. Przy obudzeniu to pierwszy widok i ostatni przed snem, a stały po oderwaniu oczu od czytanej książki z pozycji leżącej”⁵⁵.

W przekazanym Muzeum zbiorze zachowały się również dwie fotografie, wykonane w Oflagu II C Woldenberg⁵⁶. Przedstawiają one prawdopodobnie uroczystości pogrzebowe zorganizowane w obozie jenieckim. Niestety, zwięzłe opisy zdjęć nie pozwalają na precyzyjną identyfikację dat tych uroczystości ani określenie, którym ze zmarłych jeńców były poświęcone.

Niezwykle interesującym materiałem źródłowym dla badaczy tematyki jenieckiej są notatniki, zeszyty, czy też kalendarze, w których jeńcy prowadzili zapisy, dokumentując w ten sposób różne aspekty obozowej codzienności. W zbiorze pamiątek S. Mistygacza również zachował się tego rodzaju przedmiot – kalendarz kieszonkowy na rok 1939 z zapiskami prowadzonymi przez podporucznika w trakcie tego właśnie roku. Terminarz zachował się w formie 42 luźnych kart o wymiarach 11,8 x 8,0 cm, pozbawiony jest okładki. Stan jego zachowania (luźne karty, częściowo uszkodzone i wyblakłe), jak i tekst zapisany drobnym pismem nie ułatwia (przede wszystkim w początkowej części kalendarza – od stycznia do sierpnia 1939 r.) przyporządkowania poszczególnych adnotacji (prowadzonych w formie równoważników zdań bądź też pojedynczych słów) do konkretnych przedziałów czasowych. Nie można wykluczyć, że zapisy w tej części terminarza powstały później – w sierpniu lub na początku września 1939 r., opisują bowiem praktyczne aspekty funkcjonowania 70. Pułku Piechoty w warunkach bojowych: „po dwóch [żołnierzy – przyp. P.J.] do baonu, po dwóch do taboru”; „zorganizować obronę i przygotować do przeciwstawienia”; „sygnały jak w instrukcji. [...] Wszystkie meldunki do godz. 11”.

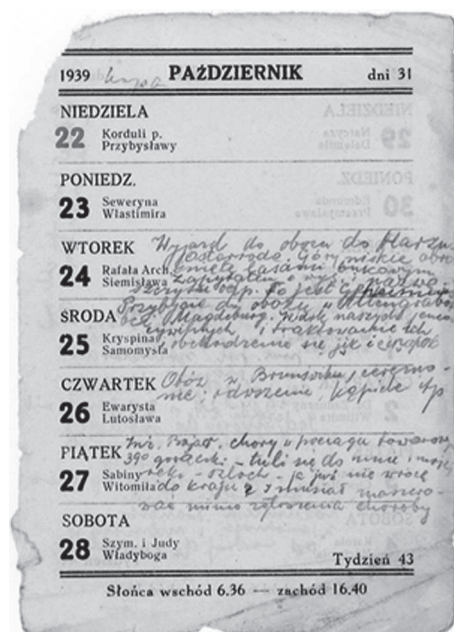
Od wpisu z dnia 10 września 1939 r., kiedy to S. Mistygacz został ranny w walce („ranny głęboko w leńdzie lewe i prawe ramię na południe od Bzury pod wsią Brachowice po 4 kilometrach ognia zaporowego artylerii. Kompania moja szła do natarcia koncertowo”), zapisy prowadzone są w bardziej rozbudowanej formie, a przede wszystkim autor przyporządkował je do konkretnych dat dziennych. Ta część notatek (prowadzonych aż do końca grudnia 1939 r.) rekonstruuje losy ppor. S. Mistygacza w pierwszych tygodniach i miesiącach niewoli: od dostania się do szpitala polowego w Kutnie (zlokalizowanego w koszarach 37. Łęczyckiego Pułku Piechoty), poprzez kilkutygodniowy pobyt w szpitalu polowym w Żychlinie (gdzie dostał

54 Ibidem, nr inw. CMJW I-5-6401.

55 Ibidem, nr inw. CMJW I-5-6339.

56 Ibidem, nr inw. CMJW I-7-3360.

się do niemieckiej niewoli) i transport do Oflagu XI B Braunschweig, aż po opisy: warunków zakwaterowania, atmosfery panującej wśród jeńców oraz pierwszych świąt Bożego Narodzenia spędzonych w warunkach obozowych. Niektóre z tych adnotacji



(uzupełnione o wiadomości kierowane do żony i dzieci) znajdują się również na ostatnich stronach kalendarza, przeznaczonych na notatki. W części adresowej odnotowane są imiona, nazwiska oraz miejsca zamieszkania znanych S. Mistygaczowi osób, m.in. mjr. Szatkowskiego z Gniezna, opisanego jako „lekarz z Żychlina”⁵⁷.

Karta kalendarza kieszonkowego ppor. Stanisława Mistygacza z opisem transportu jeńców wojennych do Oflagu XI B Braunschweig, Rzesza Niemiecka, 1939 r.
Źródło: CMJW, Muzealia, nr inw. CMJW II-1-573

Notatki prowadzone w kalendarzu, jak wcześniej zasygnalizowano, kończą się w grudniu 1939 r. Nie znajdziemy zatem w nim informacji o aktywności S. Mistygacza w ramach kursów zawodowych zorganizowanych w Oflagu II C Woldenberg. W tej kwestii pomocny okazał się dokument w języku niemieckim (sporządzony 1 października 1941 r., prawdopodobnie w Oflagu II C Woldenberg), informujący o tym, że S. Mistygacz był jednym z wykładowców Kursu Administracji Szkolnej, prowadzonego pod kierownictwem ppor. Stanisława Wiśniewskiego⁵⁸ od 27 października 1941 do 11 listopada 1942 r. W ramach tego kursu nauczano czterech przedmiotów: zagadnień prawnych, organizacji oświaty i edukacji, higieny szkoły oraz administracji. Absolwentami jego zostało 102 jeńców wojennych⁵⁹.

Stanisław Mistygacz aktywnie angażował się również w podnoszenie własnych kwalifikacji zawodowych. W marcu 1944 r. został słuchaczem Studium Administracji

57 Ibidem, nr inw. CMJW II-1-573.

58 Ppor. Stanisław Wiśniewski (numer jeńca: 48880/IV A), jeńiec oflagów IV A Hohnstein i II C Woldenberg.

59 Uniwersytet Woldenbergczyków. Dokumenty, oprac. T. Batóg, Poznań 2019, s. 217; P. Słowiński, W okowach niewoli. Polscy oficerowie w Oflagu II C Woldenberg podczas II wojny światowej, Gorzów Wielkopolski 2022, s. 331.

Szkolnej, prowadzonego przez kierownika – ppor. Józefa Wójcika oraz przez prezesa Koła Nauczycielskiego – por. Stanisława Kwiatkowskiego, które funkcjonowało w okresie od 14 marca do 7 października 1944 r.⁶⁰

Przedmiotem dokumentującym naukową aktywność S. Mistygacza jest „Indeks wykładów, ćwiczeń i egzaminów”, sygnowany numerem 33, wystawiony 14 marca 1944 r. przez Koło Nauczycielskie Oficerskiego Obozu Jeńców II C. Oprawiony w tekturową okładkę dokument zawiera 42 strony, na których znajdują się odręczne zapiski dokumentujące cały okres kształcenia w ramach kursu (imiona i nazwiska wykładowców, nazwy prowadzonych zajęć, podpisy potwierdzające udział słuchacza) oraz stemple Koła Nauczycielskiego⁶¹.

Zajęcia w ramach Studium prowadzone były przez szerokie grono wykładowców: prawników, nauczycieli, a także specjalistów z zakresu szeroko pojętej humanistyki⁶². Na kartach indeksu odnajdujemy nazwiska m.in.: mjr. Kazimierza Świtalskiego⁶³ (prezesa Rady Ministrów, marszałka Sejmu w latach 1930–1935) oraz por. Tadeusza Reymana⁶⁴ (archeologa, muzealnika, późniejszego dyrektora Muzeum Archeologicznego w Krakowie).

W Studium kształcono jeńców w ramach wykładów i konwersatoriów zorganizowanych w trzech działach. Zajęcia z działu pierwszego odbywały się od 14 marca do 1 lipca 1944 r. w liczbie 74 godzin, i obejmowały swoją treścią m.in. takie zagadnienia, jak: prawo administracyjne (materialne i procesowe), prawo prasowe, organizacja systemu administracji szkolnej oraz Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, administracja skarbową, samorząd terytorialny, kontrola

60 J. Olesik, *Działalność oświatowo-naukowa w Oflagu II C Woldenberg*, „Rocznik Lubuski” 1978, t. 10, s. 26.

61 CMJW, Muzealia, nr inw. CMJW II-1-572.

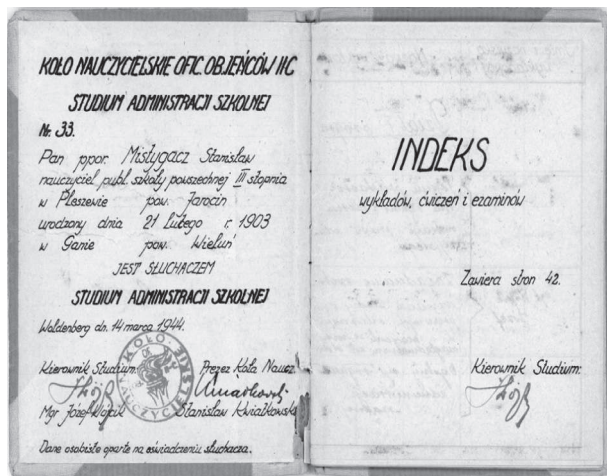
62 Kadre wykładowców Studium Administracji Szkolnej stanowili: por. Józef Bochniak (numer jeńca: 586/XI B), por. Zdzisław Duszyński (numer jeńca: 693/XI B), ppor. Jerzy Egierszдорff/Egiersdorff (numer jeńca: 168/XVIII C), ppor. Mieczysław Gałkowski (numer jeńca: 732/XI B), ppor. Marcin Giza (numer jeńca: 1041/Oflag II B), ppor. Stefan Gut (numer jeńca: 3857/X C), ppor. Stanisław Janicki (numer jeńca: 423/Oflag XI A), ppor. Zygmunt Jezierski (numer jeńca: 287/XVIII B), ppor. Zygmunt Kobyliński (numer jeńca: 885/XI B), ppor. Władysław Konopnicki (numer jeńca: 624/XVIII B), ppor. Stefan Kotarski (numer jeńca: 1664/II B), por. Stanisław Kwiatkowski (numer jeńca: nieznany), ppor. Kazimierz Łukaszewicz (numer jeńca: 450/XVIII C), por. Józef Mazurkiewicz (numer jeńca: 522/II B), ppor. Antoni Mączak (numer jeńca: 8106/XVIII A), ppor. Mieczysław Okołowicz (numer jeńca: 771/II B), ppor. Mieczysław Piątkowski (numer jeńca: 569/XVIII C), por. Eugeniusz Polak (numer jeńca: 590/XVIII C), por. Tadeusz Reyman (numer jeńca: 1001/Stalag XXI A), ppor. Aleksander Sterlegoff (numer jeńca: 2057/Oflag II B), mjr. Kazimierz Świtalski (numer jeńca: 20099/XVIII A), ppor. Florian Witczuk (numer jeńca: 824/XVIII C), ppor. Józef Wójcik (numer jeńca: 1383/XI B). Zob. też *Nauczyciele w hitlerowskich obozach jeńców podczas II wojny światowej*, red. M. Piątkowski, Warszawa 1967, s. 250–251.

63 *Kazimierz Świtalski*, https://pl.wikipedia.org/wiki/Kazimierz_Świtalski [dostęp: 25 VII 2024 r.].

64 M. Woźny, *Tadeusz Reyman (1899–1955) – żołnierz i muzealnik. Ciekawe życie w niespokojnych czasach*, „Materiały Archeologiczne” 2015, t. 40, s. 255–270.

administracji, a także problematykę ustrojów państwowych i ich elementów: Trybunału Kompetencyjnego, Trybunału Stanu, Najwyższej Izby Kontroli. Zajęcia w ramach działu drugiego i trzeciego odbywały się od 1 lipca do 7 października 1944 r. i w ciągu 89 godzin objęły zagadnienia dotyczące zakładania oraz prowadzenia szkół powszechnych, poszczególnych rodzajów szkolnictwa (specjalne, rolnicze, zawodowe, prywatne itd.), państwowej służby cywilnej, administracji szkolnej, przepisów dotyczących urzędników i nauczycieli, prawa karnego materialnego, prawa cywilnego materialnego, a także dziedzin, takich jak: ochrona zabytków i ochrona przyrody, biblioteki, muzea, archiwa.

Podporucznik Stanisław Mistygacz ukończył Studium Administracji Szkolnej w październiku 1944 r. Formalnie zostało to potwierdzone zaświadczeniem, umieszczonym na ostatniej stronie Indeksu, informującym o tym, że: „ppor. Mistygacz Stanisław w czasie od 14 marca 1944 do dnia 7 października 1944 r. przesłuchał wykłady oraz odbył ćwiczenia i seminarium, wchodzące w skład Studium Administracji Szkolnej, według uwidocznionego w niniejszym indeksie programu, w ogólnej ilości 163 godzin”. Zaświadczenie zostało wydane 15 października 1944 r. Podpisali je członkowie Komisji Administracyjno-Naukowej Studium: por. Józef Bochniak, ppor. Zygmunt Kobylński, por. Stanisław Kwiatkowski, ppor. Aleksander Sterlegoff oraz ppor. Józef Wójcik. Studium Administracji Szkolnej w Oflagu II C ukończyło w sumie dziewięciu jeńców⁶⁵.



Indeks słuchacza Studium Administracji Szkolnej wystawiony dla ppor. Stanisława Mistygacza, Oflag II C Woldenberg, 1944 r.
Źródło: CMJW, Muzealia, nr inw. CMJW II-1-572

Stanisław Mistygacz był również słuchaczem Studiów Akademickich, zwanych nieoficjalnie „Uniwersytetem Woldenberczyków” (sekcji pedagogicznej), w ramach

65 W. Kowalczyk, *Oficerskie obozy polskich jeńców wojennych w Niemczech w czasie drugiej wojny światowej*. W: *Nauczyciele w hitlerowskich obozach jeńców podczas II wojny światowej*, red. M. Piątkowski, Warszawa 1967, s. 65.

których uczęszczał na zajęcia z psychologii ogólnej i zdał w dniu 26 sierpnia 1944 r. egzamin z tej dyscypliny wiedzy z wynikiem dobrym⁶⁶.

Indeks Studium Administracji Szkolnej oraz listownik wysłany z obozu 30 czerwca 1944 r. to jedyne pamiątki dokumentujące losy S. Mistygacza w końcowym okresie funkcjonowania Oflagu II C Woldenberg, które zachowały się do czasów współczesnych. Uzupełniające informacje o tym okresie życia i samym S. Mistygaczem znajdują się natomiast w dzienniku obozowym por. Innocentego Libury, jeńca Oflagu II C Woldenberg o numerze 395/XI B:

Staś Mistygacz zawsze pełen dobrej myśli: „Już – powiada – uchwycili drugi brzeg Renu (w Holandii). W dwa tygodnie wystrzelają dziurę w wale zachodnim i szerszą – bracie, aż do Berlina – czekoladę szykuj!” (tą czekoladą zawsze mię wita – założyliśmy się, że do listopada...). Poza tym pedagogiczny wydział na wszechnicy robi (2 rok zaczynają) kurs administracji szkolnej kończy. Instytut i obronę pracy już zrobił. Na leżaczku swoim śpi lub czyta przez cały niemal rok⁶⁷.

Pierwsze miesiące 1945 r. spowodowały, że jeńcy z obozów zlokalizowanych na terenach objętych ofensywą Armii Czerwonej, zbliżającej się do granic Rzeszy Niemieckiej, zostali zmuszeni do opuszczenia dotychczasowych miejsc izolacji i wyruszenia w kierunku zachodnim w marszach ewakuacyjnych. Takie doświadczenie stało się udziałem także S. Mistygacza. Artefaktem pochodzącym z tego okresu niewoli jest dokument: „Deklaracja Komitetu Powrotu do Kraju” – stworzony i kolportowany przez grupę zorientowanych lewicowo jeńców wojennych Oflagu II D Gross Born, ewakuowanych do Stalagu X B Sandbostel⁶⁸. Tekst odezwy (spisany

66 *Uniwersytet Woldenberczyków. Dokumenty...*, s. 32, 44–45.

67 I. Libura, *Dziennik jeńca Oflagu II C Woldenberg*, oprac. K. Małys, OSB, Kraków 2022, s. 155. Wpis w dzienniku pochodzi z 24 IX 1944 r.

68 W skład Komitetu powrotu do kraju, utworzonego w Stalagu X B Sandbostel weszli jeńcy ewakuowani z Oflagu II D Gross Born – nauczyciele – członkowie: Koła Nauczycielskiego, Koła Zagadnień Zawodowych, Koła Zagadnień Wiejskich, Studium Spółdzielczego oraz Studium Socjologicznego. Przewodniczący: por. Stanisław Kwiatkowski (numer jeńca: nieznany), zastępca: por. Franciszek Pawuła (numer jeńca: 1575/Oflag II A). Skład komitetu (niepełny): por. Jan Starościak (numer jeńca: 16292), ppor. Bronisław Rutkowski (numer jeńca: 101566/Stalag 318), por. Konstanty Sobolski (numer jeńca: 48/Oflag XI A), ppor. Jan Król (numer jeńca: 979/II B), ppor. Wacław Wojtyński (numer jeńca: 1445/Oflag X B), ppor. Franciszek Czech (numer jeńca: 2083/II A). Deklaracja została uzupełniona przez kolejną odezwę, wyśtosowaną 29 IV 1945 r. w Oflagu X C Lübeck. Zob. też S. Kwiatkowski, *Postawa ideowa – źródłem siły. W: Nauczyciele w hitlerowskich obozach jeńców podczas II wojny światowej*, red. M. Piątkowski, Warszawa 1967, s. 182–183, 261–262. Według innych źródeł w prace Komitetu i przygotowanie Deklaracji byli również zaangażowani późniejsi uznani historycy i profesorowie Uniwersytetu Warszawskiego, jeńcy Oflagu II D Gross Born: por. Aleksander Gieysztor (numer jeńca: 101534/Stalag 318), ppor. Witold Kula (numer jeńca: 101539/Stalag 318), a także Jan Dobraczyński, przysłył poseł na Sejm PRL. Według bazy Powstańcze biogramy [dostęp: 27 VII 2024 r.], prowadzonej przez Muzeum Powstania Warszawskiego

odręcznie na formularzu listownika pocztowego *Kriegsgefangenenpost*) wzywał jeńców do powrotu do Polski i zaangażowania się w odbudowę kraju zniszczonego przez wojnę. Dokument stanowi cenny materiał źródłowy, ukazujący formułowanie się w środowisku jeńców postulatów o charakterze społeczno-politycznym. Można go również potraktować jako punkt odniesienia w rozważaniach dotyczących stosunku jeńców do sprawy powrotu do Polski po zakończeniu wojny i różnych postaw w tej kwestii:

Koła zawodowe demokratyczne obozów oficerskich, przymusowo ewakuowanych do Sandbostel, w obliczu zbliżającego się końca niewoli stwierdzają swoją stanowczą wolę powrotu do kraju w możliwie najkrótszym czasie i oświadczają co następuje:

1. W ciągu długich lat niewoli Polska była kierowniczą ideą dźwigającą życie społeczne i moralne jeńców, utrzymującą ich gotowość do czynu obywatelskiego. Chwila tego czynu jest bliska dziś. Obowiązkiem każdego Polaka staje się obecnie natychmiastowe wzięcie udziału w odbudowie politycznej, społecznej, gospodarczej i kulturalnej kraju oraz w urzędzeniu ziem powracających.

2. Cały świat pracy, a więc również pracownicy umysłowi, spośród których w obozie są licznie reprezentowane tak ważne zawody, jak nauczyciele, technicy, rolnicy, handlowcy, prawnicy, wolne zawody i inni, zarówno ze względu na swe kwalifikacje zawodowe, jak i na swe przewodnictwo społeczne oraz wyrobienie obywatelskie winni jak najszybciej znaleźć się przy kształtowaniu nowej rzeczywistości w kraju. Swoją demokratyczną postawą, fachowością oraz [...] pracą mogą i muszą zadecydować oni wspólnie z ruchem ludowym i robotniczym o obliczu odradzającej się Rzeczypospolitej w decydującym dla jej przyszłości momencie kładzenia podwalin pod nowe życie kraju.

3. Oficerowie uwolnieni z obozów mają oczekiwaną od dawna przez nich sposobność powrotu do czynnego życia społecznego, zawodowego i rodzinnego, a przez to zespolenia się z żywą Polską. Części kolegów naszych udało się to już osiągnąć. Z każdej sposobności powrotu należy bezwzględnie skorzystać jako z nakazu właściwie rozumianej polskiej racji stanu.

4. Dopiero powrót do kraju i wejście do życia czynnego pozwoli na zajęcie właściwego stanowiska oraz wpływania na sprawy publiczne Rzeczypospolitej. Obecna sytuacja międzynarodowa i wewnętrzna Polski, a tym mniej względy osobistej wygody lub prywatnie rozumianego bezpieczeństwa, nie mogą wpływać w kierunku powstrzymywania się od pracy w kraju. Uchylenie się od powrotu, przechodzenie mniej lub więcej świadomie

J. Dobraczyński miał stopień wojskowy rotmistrza z przydzielonym numerem ewidencyjnym jeńca: 1394, natomiast według *Wielkiej ilustrowanej encyklopedii Powstania Warszawskiego*, t. 5: *Wykaz uczestników-żołnierzy powstania warszawskiego A-Kö*, Warszawa 2002 J. Dobraczyński posiadał stopień wojskowy porucznika z przydzielonym numerem ewidencyjnym jeńca: 1294. Zob.: A. Koseski, *Aleksander Gieysztor (1916–1999)*. W: *Szkice z dziejów obozu w Lamsdorf/Lambinowicach. Historia i współczesność*, z. 5, red. nauk. P. Stanek, Opole 2013, s. 69–70; M. Kula, *Wspomnienie o wspomnieniach. Syn o pobycie Witolda Kuli w niewoli*, „LRM” 2009, t. 32, s. 129–130.

w cień emigracyjny równałoby się faktycznie dobrowolnemu zajęciu postawy biernej lub wyczekującej, oderwanie się od realnego życia Własnego Narodu, pozostawienie go własnemu losowi, uchylenie się od współodpowiedzialności, w zamian za krótko-wzroczne zrozumianą wygodę osobistą.

5. Podejmując decyzję powrotu do kraju, Koła demokratyczne obozu oficerskiego w Sandbostel, oświadczają, że została ona podjęta po dojrzałej rozwadze i zgodnie z sumieniem obywatelskim swych członków⁶⁹.

Tekst „Deklaracji...” kończy adnotacja: „Sandbostel 6.IV.45”.

Cenne informacje dotyczące służby wojskowej, udziału w wojnie obronnej 1939 r., przebywania S. Mistygacza w niewoli niemieckiej oraz jego późniejszej działalności kombatanckiej znajdują się również w dokumentach powstałych już po zakończeniu II wojny światowej. Są to przede wszystkim:

- indeks studenta Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Łódzkiego (w którym umieszczony jest wpis: „Decyzją p.o. Dziekana Wydziału Humanistycznego, prof. dr. Stanisława Ossowskiego i prof. dr. Mieczysława Wallisa [jeńca wojennego Oflagu II C Woldenberg – przyp. P.J.] z dnia 7 maja 1946 r. zaliczono 4 trymestry studiów odbytych w Obozie Oficerskim w Woldenbergu”)⁷⁰;

- legitymacja wojskowa oficera rezerwy⁷¹ (zawierająca informacje o służbie wojskowej ppor. S. Mistygacza w Wojsku Polskim w okresie międzywojennym, jak i w czasie wojny obronnej 1939 r.);

- fotokopia dokumentu: podziękowania dla Stanisława Mistygacza za pomoc w przygotowaniu tablic pamiątkowych poświęconych żołnierzom 17. Wielkopolskiej Dywizji Piechoty, walczącym we wrześniu 1939 r. Na dokumencie (pochodzącym prawdopodobnie z końca lat sześćdziesiątych lub początku lat siedemdziesiątych XX w.) znajdują się podpisy członków Komitetu Organizacyjnego oraz dowódcy 17. Wielkopolskiej Dywizji Piechoty w 1939 r. płk. dypl. Mieczysława Mozdyniewicza⁷².

Do zbiorów Muzeum trafiło również 10 czarno-białych fotografii, dokumentujących aktywność zawodową w latach 1946–1975 (praca w charakterze nauczyciela⁷³ i przewodnika Polskiego Towarzystwa Turystyczno-Krajoznawczego), działalność

69 CMJW, Muzealia, nr inw. CMJW I-5-6413.

70 Ibidem, nr inw. CMJW P-498.

71 Ibidem, nr inw. CMJW P-491/3.

72 Ibidem, nr inw. CMJW P-503.

73 Jedną z fotografii (CMJW, Muzealia, nr inw. CMJW P-489/1) dokumentuje wystawienie w styczniu 1946 r. przez szkolny zespół teatralny Państwowego Liceum Pedagogicznego i Gimnazjum Koedukacyjnego w Oleśnie przedstawienia „Pastorałki betlejemskie”. Na odwrocie fotografii znajduje się odręczny dopisek: „Stanisław Mistygacz w środku stoi, siedzą p. Koszarski [Włodzimierz Koszarski – dyrektor i nauczyciel geografii w Państwowym Liceum Pedagogicznym i Gimnazjum Koedukacyjnym – przyp. P.J.] i Lewicki [Henryk Lewicki – nauczyciel śpiewu i historii. Razem ze Stanisławem Mistygaczem prowadził zespół teatralny – przyp. P.J.] [...], Olesno 1946”.

w ramach środowiska kombatanckiego powstańców śląskich oraz cztery odznaczenia: wojskowe i cywilne, przyznane Stanisławowi Mistygaczowi w latach 1954–1972 (Medal 10-lecia Polski Ludowej⁷⁴, Krzyż Walecznych wz. 1944⁷⁵, Śląski Krzyż Powstańczy⁷⁶ oraz Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski Polonia Restituta⁷⁷).

Podsumowanie

Opisane w niniejszym artykule pamiątki stanowią najważniejsze przykłady ze zbioru Stanisława Mistygacza, które ze względu na swój różny charakter, obejmujący zarówno korespondencję (w której treści znajdują się informacje o losach współtowarzyszy niewoli S. Mistygacza, a także warunkach obozowego życia, aktywności naukowej i kulturalnej), jak i fotografie, czy też dokumenty archiwalne pozwalają nam lepiej zrozumieć i dogłębniej zbadać przeszłość – w tym przypadku wojenny epizod niewoli w oflagach, który dotknął liczną rzeszę podporuczników rezerwy Wojska Polskiego. Ta grupa oficerów połączyła w swoich biografiach życie zawodowe i służbę wojskową, a po zakończeniu II wojny światowej (pomimo trudnych doświadczeń) podjęła próbę powrotu do normalnego życia. Wydobywanie ich z anonimowego tłumu jeńców wojennych, rekonstruowanie i przekazywanie dalej ich indywidualnych historii (przez lata przechowywanych jedynie w rodzinnej pamięci, a często zapomnianych i przemilczanych w społecznej świadomości) jest niezmiernie ważnym i aktualnym zadaniem do zrealizowania.

Bibliografia

- ARCHIWALIA
- Archiwum Fundacji Ośrodka Karta, Warszawa
- Lista wywozowa NKWD dot. jeńców wojennych osadzonych w obozie w Kozielsku, sygn. ZK/01/01.
- Archiwum Państwowe, Poznań
- Kuratorium Okręgu Szkolnego Poznańskiego w Poznaniu, Inspektorat Szkolny – Pleszew, sygn. 53/805/0/2/81.
- Centralne Muzeum Jeńców Wojennych, Opole
- Cyfrowa baza danych polskich jeńców wojennych prowadzona przez Centralne Muzeum Jeńców Wojennych (zasób wewnętrzny),
 - Muzealia, Kolekcja muzealiów przekazanych przez córkę S. Mistygacza,
 - Videoteka, Relacja Barbary Fleszyńskiej, sygn. 137,

⁷⁴ CMJW, Muzealia, nr inw. CMJW P-492/1.

⁷⁵ Ibidem, nr inw. CMJW P-493.

⁷⁶ Ibidem, nr inw. CMJW P-494/1.

⁷⁷ Ibidem, nr inw. CMJW P-495/1.

- Wehrmachtauskunftstelle für Kriegerverluste und Kriegsgefangene (WASSt), sygn. 5494. Instytut Polski i Muzeum im. gen. Sikorskiego, Londyn
- Relacje z Kampanii 1939 roku, sygn. B.I.36e.

OPRACOWANIA

- Bohatkiewicz J., *Oflag II C Woldenberg*, Warszawa 1971.
- „Dziennik Personalny Ministerstwa Spraw Wojskowych” 1932, nr 1.
- Głowacki L., *17 Wielkopolska Dywizja Piechoty w kampanii 1939*, Lublin 1969.
- Kaczmarek M., *Pleszewianie zamordowani w Katyniu*, „Życie Pleszewa” 2009, nr 20, s. 19.
- Kisielewicz D., *Powrót oficerów polskich z niewoli niemieckiej do kraju w latach 1945–1947*, „Łambinowski Rocznik Muzealny” 2002, t. 25, s. 121–134.
- Konieczny A., *Chronologia transportów i numeracja więźniów w obozie koncentracyjnym Gross-Rosen*, „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka” 1977, nr 1, s. 53–64.
- Koseski A., *Aleksander Gieysztor (1916–1999)*. W: *Szkice z dziejów obozu w Lamsdorf/Łambinowicach. Historia i współczesność* z. 5, red. nauk. P. Stanek, Opole 2013, s. 65–77.
- Kula M., *Wspomnienie o wspomnieniach. Syn o pobycie Witolda Kuli w niewoli*, „Łambinowski Rocznik Muzealny” 2009, t. 32, s. 123–135.
- Libura I., *Dziennik jeńca Oflagu II C Woldenberg*, oprac. K. Małyś, OSB, Kraków 2022.
- Madaj B., *Przewodnik po zbiorach muzealnych Centralnego Muzeum Jeńców Wojennych w Łambinowicach-Opolu*, Opole 2006.
- Matusiak J., *70 Pułk Piechoty w wojnie w 1939 roku*, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 2005, nr 1, s. 177–195.
- Mord w Lesie Katyńskim. Przysłuchania przed amerykańską komisją Maddena w latach 1951–1952*, t. 1, wybór i oprac. W. Wasilewski, Warszawa 2019.
- Nauczyciele w hitlerowskich obozach jeńców podczas II wojny światowej*, red. M. Piątkowski, Warszawa 1967.
- Olesik J., *Działalność oświatowo-naukowa w Oflagu II C Woldenberg*, „Rocznik Lubuski” 1978, t. 10, s. 19–46.
- Olesik J., *Ewakuacja Oflagu II C Woldenberg*, „Rocznik Lubuski” 1986, t. 14, s. 331–342.
- Olesik J., *Oflag II C Woldenberg*, Warszawa 1988.
- Słowiński P., *W okowach niewoli. Polscy oficerowie w Oflagu II C Woldenberg podczas II wojny światowej*, Gorzów Wielkopolski 2022.
- Ułbity w Katyni. Księga pamiątki polskich wojennoplenionych – uźników kozielskiego łagieria NKWD, rasstrielannych po rzeszeniju Politburo CK WKP(b) ot 5 marta 1940 goda*, red. A. Gurianov, Moskwa 2015.
- Uniwersytet Woldenberczyków. Dokumenty*, oprac. T. Batóg, Poznań 2019.
- Wielka ilustrowana encyklopedia Powstania Warszawskiego*, t. 5: *Wykaz uczestników-żołnierzy powstania warszawskiego A–Kö*, red. nauk. P. Rozwadowski, Warszawa 2002.
- Woźny M., *Tadeusz Reyman (1899–1955) – żołnierz i muzealnik. Ciekawe życie w niespokojnych czasach*, „Materiały Archeologiczne” 2015, t. 40, s. 225–270.

ŹRÓDŁA INTERNETOWE

<https://dlibra.karta.org.pl> [dostęp: 7 VII 2024 r.].

<https://dwojkapleszew.pl/historia/> [dostęp: 16 VI 2024 r.].

https://pl.wikipedia.org/wiki/Kazimierz_Świtalski [dostęp: 25 VII 2024 r.].

<https://straty.pl> [wg danych w bazie aktualnych na dzień 31 VII 2024 r.].

<https://www.1944.pl/powstancze-biogramy.html> [dostęp: 27 VII 2024 r.].

<https://www.budziszewice.com.pl/historia-budziszewic/422-wspomnienie-w-70-rocznic-aresztowania-i-mierci-wadysawa-mistygacza-nauczyciela-onierza-wielkiego-patrioty.html> [dostęp: 15 VII 2024 r.].

<https://www.gross-rosen.eu/baza-zmarlych-wiezniov/przeglada-baze> [dostęp: 18 VII 2024 r.].

<https://www.szukajwarchiwach.gov.pl> [dostęp: 16 VI 2024 r.].

The role of mementos in the reconstruction of the biography of Second Lieutenant Stanisław Mistygacz (Summary)

Keywords: Polish POWs, Stanisław Mistygacz, 70th Infantry Regiment, Oflag II C Woldenberg, teachers in POW camps

The article presents the biography of Second Lieutenant Stanisław Mistygacz (1903–1978), a teacher, officer of the 70th Infantry Regiment of the Polish Army and a prisoner of war detained in German oflags. Based on the collection of correspondence, photographs, documents and decorations belonging to 2nd Lt. S. Mistygacz, which was passed to the Central Museum of Prisoners-of-War in 2019, it was possible to reconstruct his biography by describing – in a chronological narrative – his professional work as a teacher of public schools, combined with his service in the Polish Army, participation in the Defensive War of September 1939, the subsequent years spent behind the wires of the Wehrmacht POW camps, the wartime vicissitudes of his nearest left in Poland (his wife and children), as well as his return to the teaching professional activity following the end of World War 2. The article depicts also individual items of Stanisław Mistygacz's collection. In order to reconstruct the biography of the officer and to place it within the broader context, the author used the literature on the subject and archival materials from collections in other institutions.